

PIIMAPERIOODI VASIKATE TERVISHOID

Noorkari on iga piimakarja tulevikku silmas pidades oluline. 75% sündinud lehmikutest on vajalik selleks, et karja suurus ei väheneks. Kui vasikate suremus on suur, ei ole võimalik loomi praakida ning see avaldub hiljem karja kvaliteedis. Enamlevinud terviseprobleemid piimaperioodi vasikatel on kõhulahtisus, äkksurmad (septitseemia) ning hingamisteede haigused. Üldjuhul loetakse normaalseks, kui noorkarja kogu kasvuperioodi suremus ei ületa 10%, kõhulahtisust ei põe üle 20% ning hingamisteede haigusi üle 6% vasikatest. Kõik nimetatud haigused on paljupõhjuselised ning lisaks patogeenidele (viirused, bakterid ja parasiidid) omavad tähtsat rolli ka söötmise ja pidamisega seotud aspektid.

Vasikate tervishoiust rääkides peab tähelepanu pöörama juba kinnislehmade ning lõpptiinete mullikate pidamisele. Poegimine õige kehakonditsiooni juures (KKI 3,5–3,75) tagab selle, et vasikas on normaalselt arenenud, poegimine on kerge ning ternespiima kvaliteet on hea. Kinnislehma või lõpptiine mullika peaks poegimiskeskonda viima vähemalt 3 nädalat enne loodetavat poegimist. See võte vähendab loomal poegimiselset stressi, ta harjub keskkonnaga ning puutub kokku antud keskkonnas olevate mikroorganismidega. Viimane on oluline selleks, et lõpptiine looma ternespiima tekiks antikehad nende bakterite ja viiruste vastu, mis levivad selles keskkonnas, kuhu vasikas sünnib.

Lehma poegimine peab toimuma puhtas, eelnevalt desinfitseeritud ja loomale mugavas rohke allapanuga sulus või asemel. Laialt on levinud arusaam, et lehm peab saama vasikat lakkuda, aktiveerides vasika vereringet ning kuivatades teda, stimuleerides seejuures piima sõõrdumist. Kahjuks on sellise teguviisi juures rohkem negatiivseid kui positiivseid külgi. Poeginud looma organismis on stressihormoonide tase alati kõrge, mis on immuunsust alandava toimega. Seetõttu võivad soikeseisundis olevad haigustekitajad aktiveeruda ning vasikas võib saada nakkuse oma emalt. Samuti ei ole soovitatav lasta vasikal endal imeda esimest ternespiima, sest nii ei ole võimalik kontrollida terne saamise aega, joodud ternespiima kogust, kvaliteeti ega ka lehma udara seisundit. Samuti on suurem risk, et vasikas nakatub lehmalt ja/või keskkonnast saadud patogeenidega enne kaitsekehade saamist. Soovitatav on sündinud vasikas eemaldada koheselt emast, viia puhtasse individuaalsulgu, desinfitseerida naba ning joota ternespiim esimese tunni jooksul. Kuna naba on üheks võimalikuks sisenemisteedeks näiteks kolitseitseemiat põhjustavatele bakteritele, on selle desinfitseerimine oluliseks haiguse kontrolli abinõuks.

Vasikad on sündides praktiliselt ühemaolised loomad ja nende libedikul on seedimisel tähtsaim roll. Libedik moodustab vasika magude mahust 70%, kusjuures täiskasvanud lehmalt on see vaid 8%. Vasikate söötmisel on eesmärgiks ternespiimaga hea immuunkaitse tagamine ning vasika optimaalse kasvu ja eesmagude arengu kindlustamine. Libediku pH on happeline, mis on vajalik piima normaalseks kalgendumiseks. Libediku mahutavus vasikal on 5% tema kehamassist, 50 kg kaaluval vasikal on see ligikaudu 2,5 liitrit. See määrab ära ka joodetava piima maksimaalse koguse. Esimese ternespiima koguse arvutamisel tuleks lähtuda selle kvaliteedist. Piisava immuunkaitse saavutamiseks on vajalik, et sündinud vasikas saaks esimesel elutunnil ema ternespiimast 100 g kaitsekehi. Kolostromeetriga on võimalik mõõta ternespiima kaitsekehade sisaldust (mõõtmisel peaks piima temperatuur olema 27 °C). Saadud näidud tuleb registreerida lehmadel ja mullikatel eraldi, see võimaldab farmis välja arvutada nende keskmised väärtused. Näiteks kui farmis on kaitsekehade sisaldus 1 liitris ternespiimas lehmadel keskmiselt 50 g ning mullikatel 40 g, siis on joodetava ternespiima kogused ka vastavalt 2 ning 2,5 liitrit. Hea kvaliteediga ternespiima on võimalik sügavkülmutada ning joota seda neil juhtudel, kus poegiva looma ternespiima kvaliteet on halb või on tegemist udarapõletikuga. Samuti on sellist piima hõlbus joota öösel sündivatele vasikatele. Sügavkülmutatud ternespiima sulatamine peab toimuma aeglaselt vesivannil ning vältida tuleb selle kuumenemist üle 60 °C, kus kaitsekehad

hakkavad kalgenduma. Vasikate immuunkaitset on võimalik kontrollida, määrates kuni nädala vanuste vasikate vere plasmaproteiinide taset. Selle väärtus alla 5,2 g/dl viitab puudulikule ternespiimaga saadud immuunkaitsele. Väga oluline on, et esimene ternespiim joodetakse esimese elutunni jooksul, kui kaitsekehade imendumine soolerakkude suurema läbilaskevõime ning seedeensüümide vähesuse tõttu on kõige efektiivsem. Piima temperatuur 37 ± 2 °C kindlustab õige kalgendumise. Kindlasti ei ole soovitatav segada ternespiima või piimajoogi sisse immuunglobuliinide ega elektrolüütide segusid. Viimased muudavad piima normaalset koostist ning pH-d, mistõttu piima kalgendumine on häiritud, põhjustades piima seedimatusest tingitud kõhulahtisust.

Vasika eesmagude kiireks väljaarendamiseks tuleb juba esimestest elupäevadest hakata talle pakkuma proteiinirikast (22–24% proteiini kuivaines) startersööta ning heina. Kõige intensiivsem eesmagude areng toimub vasika teisel elukuul, mistõttu selleks ajaks peab vasikas olema harjunud sööma tahkeid söötasid. Starter, mis on vasikale peamine toitainete allikas, tagab vatsa hattude arengu. Viimased on loomale vajalikud vatsas tekkivate lenduvate rasvhapete imendumiseks. Hein on vajalik vatsa mahutavuse ja mootorika arendamisel. Samuti tekib kiulise sööda mäletsemisel aluselist sülge, mis puhverdab vatsas kontsentreeritud söötade seedimisel tekkivaid happeid ja hoiab selle pH optimaalsena. Juba esimestest elupäevadest peab vasikas saama vabalt juua vett, mis on väga oluline just tahkete söötade söömuse suurendamiseks.

Vasika piimasöötadest võrutamine peaks toimuma 8.–10. elunädalal, kui tema kehakaal on 70–80 kg ning starteri söömus päevas on vähemalt 1 kg. Jootes vasikatele liiga kaua ja suurtes kogustes piima/piimapulbrijooki, suurendatakse libediku funktsiooni ja vähendatakse tahkete söötade söömust, pärssides sellega eesmagude väljaarengemist. Puudujääke vatsa õigeaegsel väljaarendamisel esimese 3 elukuu jooksul ei ole hiljem enam võimalik kompenseerida, ja sellise looma söömuse ning söödaväärinduse võib jääda väiksemaks, avaldades mõju tema toodanguvõimele.

Peamised terviseprobleemid, mis noori vasikaid kimbutavad, on kõhulahtisus ning hingamisteede haigus. Võimalikke nakkuste allikaid on vasikatele üldiselt kolm – täiskasvanud poegivad ja haiged stressis loomad, juba haigestunud vasikad ning haigustekitajatega saastunud keskkond. Seega peaks vasikaid pidama täiskasvanud loomadest ning vanemast noorkarjast eraldi. Kahel esimesel elunädalal tuleb vasikaid pidada üksiksulgudes, kusjuures sulgude desinfitseerimisel on alati eelistatum märgdeso võrreldes kuivdesoga. Mõned haigustekitajad, nagu näiteks krüptosporiidid, on desinfektantidele resistentsed, küll aga ei talu nad kuumust ning kuivamist. Seega on soovitatav bokse pesta kuuma (üle 60 °C) veega ning lasta seejärel kuivada vähemalt nädala enne uute vasikatega asustamist. Haiguste varaseks avastamiseks tuleb vasikaid igapäevaselt kontrollida. Vältimaks haigustekitajate ülekannet tervetele vasikatele, peab haigestunud vasikad koheselt eakaaslastest eraldama ning ravima isoleeritud tingimustes. Farmis peab tähelepanu pöörama ka sisekliima parameetritele nagu õhuniiskus (maksimaalselt 70–80%), õhutemperatuur (optimaalne 13–21 °C), õhu liikumise kiirus (kuni 0,2 m/s) ning toksiliste gaaside madal sisaldus. Vasikate sulud, mis on kolmest küljest piiratud, ei ventileeru iseenesest. Seega tuleb vasikalaudas regulaarse õhuvahetuse tagamiseks kasutada sundventilatsiooni.

Farmeri eesmärk on saada tugev ja terve vasikas, kes oleks võimeline hakkama saama keskkonnas levivate mikroorganismidega ning säilitama seejuures hea tervise. Seda saab mõjutada söötmis- ja pidamisvõtete õige rakendamisega. Olulisel kohal on ternespiimaga saadud maksimaalse kaitsevõime tagamine, keskkonna- ja söötmisstressi vähendamine ning haigustekitajate ülekandevõimaluste piiramine farmis.

Kerli Raaperi
Eesti Maaülikool
Suurloomakliinik